

Az angyalok mintha késtek volna

*„Magam talán középre állok.
Talán este van, talán alkonyat.
Egy bizonyos. Későre jár.”*

(Pilinszky János)

zent Ferenc egy alkalommal némán prédikált – valami hasonló illene a mi karácsonyi, újévi szónoklataink, összegzéseink helyére is, esetleg üresen fénylő papír, ha a mögöttünk hagyott évre gondolok.

De ki lenne az a személy, akinek néma szónoklatát ihletetten és értőn hallgatná a tömeg? Kinek némaságára válaszul egy csöppet mi is elhallgatnánk? Nem tudom elképzelni, hogy közbe ne kiabálna vagy füttyülne valaki.

„Sokat ír mindenki” – fakadt ki nemrég barátom, akivel az irodalom kérdéseit rendszeresen megbeszéljük. – „Hogy érted ezt?” – kérdem, mintha nem érteném. „Sokat. Ez a legjellemzőbb. Sokat ír a jó író, sokat ír a rossz. Sokat a dilettáns, sokat a zseniális. Az a legjellemzőbb az irodalomra, hogy sok. Szerinted lehet minden évben egy könyvet megírni? Vagy kettőt? Képtelenség. Grafománia, író-görcs. Undorom van az irodalomtól. Aki keveset ír, azt esetleg elolvasom. Ott talán van esély, hogy eszébe jutott valami.”

Közbeszólók: „Camus mennyit írt egész életében? Három és fél regény, néhány novella, két óriási esszé, egy esszékötet. Elfér egy picike polcon. De az a polc nekem most a legfontosabb. Igazad lehet. Törekedni fogok arra, hogy minél kevesebbet írjak.”

Nevetünk. Mindketten legendásan keveset írunk. De ha őszinték vagyunk egymáshoz, mégis majdnem mindig azzal kezdjük: „Nem megy. Már megint nem megy. Megakadtam.” „Most mit fogsz csinálni?” „Először is öngyilkos leszek.” „És utána?” „Azt hiszem, iszom egy kávé.”

Így társalgunk, keveset írók.

Régebben, tíz-húsz évvel ezelőtt mindig „akartunk” valamit. Összeesküvést, folyóiratot, kiáltványt, önálló estet, leváltani, kivégezni, kiállni. Nagy művet írni, közösen. A „közös”-ön volt a hangsúly. De akkor fiatalok voltunk.

Lehet, hogy egy egész nép öregedett el mára, hogy nem akar semmit, vele viszont mindent meglehetősen csinálni?

„Mikor fogunk már összefogni, / Mikor mondunk már egy nagyot? / Magyarok és nem magyarok” – Ady haragvó sóhaja soha nem volt ennyire időszerű. Egyelőre azonban még a hasonlók, a hasonlót gondolók sem tudnak összefogni. Csak siránkozásra és fáradt acsargásra futja erőnkől, nem csoda, ha egyre többen

fordítanak hátat az egészsnek. Messzire költöznek, hegyeket akarnak látni lepusztult tűzfalak helyett, köszönni az első előbújó hóvirágnak, fűszálnak, a szétdobált szemét rugdosása helyett. Lehetőleg újságot sem járatnak, esetleg a *National Geographicot*, külföldi tévét néznek. Sok-sok belső emigráns kérkedik vagy szomorkodik magányával, vagy önzésével, mit jó szívvel még elítélni sem tudok. Csak éppen én nem tehetem meg. Már öreg vagyok hozzá.

A fiatalok meg buliról bulira szédelegnek, tépnek ezerrel, az önkívületet válsztják, a magasba szökő mámort, melyhez hasonlót az élet – tisztán – nem tud produkálni.

A drogot én még megúsztam. Amikor én jártam iskolába, még színészképeket cserélgettünk az iskolaudvaron, nem speedet és kokaint. Szerencsém van, mert ismerve magam, ha lehetett volna, kipróbálom. Azt mondják a szakértők, a drog elsősorban a fiatal kamaszokat kapja el, az öregebbek már nemigen lesznek a rabjai. Az öregebbek meghalnak maguktól is, a cigaretta, az alkohol, a stressz, a mozgásszegény életmód vagy egyszerűen az élhetetlenség következtében. Kinek van igaza? A tizenhat évesnek, aki tudja, hogy nem éri meg gürcölni, és öt-hat évig, amíg esetleg a droggal kihúzza, néha legalább a mennyekben érzi magát? Nincs igazság. Nem tudnék semmit javasolni. Ne drogozz, gondolkozz! Ilyen plakátokat ragasztanék ki, de nem tudom, mire mennék vele, azonkívül, hogy nevetségessé válnék.

Ez is csak előfutam volt, mert miről is akartam beszélni? Az egyik tavalyi úgrról, melyre akkor nem volt se időm, se kedvem. De úgy látszik, mélyebben érintett, ha mégis visszatérek rá. Ügy. Ügyek. Ó, azok aztán vannak dögivel, ahogy mifelénk mondják.

Az egyik a tavalyiak közül most fog kapni egy sötétebb árnyalatot, mert mint ha elmaszatolódott volna egy kicsit.

Akkor, amikor először hallottam duruzsolni, csak legyintettem. Már miért kellett volna hallanom róla? És miről? Megint Esterházy-ügy van? Ja, az más, gondoltam, csak egy újabb reklámfogás. Az meg nem érdekel.

Még annyira se, mint hogy Anettkán nem volt bugyi, amikor a tévében Sebeőkkel ölekezett. Fél füllel azért csak hallanom kell: így-úgy, hogy én is, mint a *Magyar Nemzet* újságírója, meg vagyok szólítva. Mi? Én, megszólítva? Akit az *Élet és Irodalom* már annyiszor lenácizott, leszélsőjobboldalizott a *Magyar Nemzet* újságírójaként, hogy már csak röhögni tudok? Megszoktam, hogy náci vagyok, engem ne szólíttassanak. Az *Élet és Irodalom* se, amelynek pár éve még versrovatvezetője voltam, és ahova (nosztalgiából?) még most is küldök verseket néha, de karácsonyra mindig. Erőt vesz rajtam a szeretet? Tesztelni akarom, mennyire vagyok még elfogadható? Borzalmas és kényelmetlen kérdések ezek. Meg is kaptam már néhány embertől, nem érzem-e furcsán magam, az *És* irodalom részében, amikor... De bizony furcsán érzem, és ez még enyhe kifejezés. Viszont nincs külön ideológiám erre a helyzetre, és nincs tudathasadásom sem. Akkor sem volt, amikor az *Ésnél* dolgozva sorozatosan kaptam a visszautasításokat verskérő leveleimre barátaimtól, hogy nem, ne haragudj, de az *És*nek nem adok.

Természetesen ezzel nem segítettek betemetni, inkább tovább ásták az árkokat, mely árkok miatt állítólag éppen haragudtak vagy vérig voltak sértve. Magyarország olyan kicsi, gondoltam, nem érdemli meg, hogy tovább kicsinyítsük az árkainkkal. Es hogy egy Magyarország van. Azóta is ehhez tartom magam.

Így azután vagy náci vagyok, vagy komcsi, attól függően, mikor hol jelenek meg e kicsiny hazában. Szóval, engem már nem lehet meglepni.

Ezek után olvastam el Haklik Norbert interjút a *Magyar Nemzetben* és Esterházy cikkét az *Ésben*. Kontra Ferenc, úvidéki író azt nyilatkozta a *Magyar Nemzetben*, hogy a magyar írók egy része legszívesebben a Dunába lőné a határon túliakat. Ezen csodálkozik el úgy E. P., mintha legalábbis a Marsról jött volna látogatóba, és javasolja az általa érintettnek vélt (hogy kik az érintettek, és miért csupán az *M. N.* szerzői közül mazsolázott E. P., azt egyszerűen nem értem) magyar írócsoportnak, hogy ez ügyben fogalmazzanak levelet. Illetve reméli, hogy már fogalmazzák is. Erről majd később, egyelőre maradnék az inkriminált és valóban döbbenetes kijelentésnél. Sajnos, hál' istennek?, a kijelentés tragikus mellézköngéjére már alig vagyok fogékony. Az egész, úgy, ahogy van, inflálódott. Legrosszabb esetben is **Eörsi István** jut az eszembe, az ő paranoiája. Ő és mások egyszerűen eljátszották már a lehetőségét is, hogy csupán a kifejezéstől megrendüljek, és eszembe jusson szomorú történelmünk. Csak ennyi? Kérdezem. És mennyiben tartozik rám az, ha valaki üldözési mániás? Sajnos, eléggé rám tartozik, mert előbb-utóbb én is az lehetek. Tudni való, hogy az elmebaj ragályos. Összeszedve tehát maradék ép eszemet, megpróbálom értelmezni ezt az egészet. Ha Kontra Ferenc azt mondta, amit, nyilván jó oka volt rá. Senki, aki Magyarországon vészelt át, mondjuk, az utolsó tizenöt évet, senki, de senki nem mondhatja azt neki: öregem, ez talán túlzás. Nem, mert fogalmunk sem lehet arról, mit élt át, mit tapasztalt ott, miközben bombák hulltak rá, megölték esetleg mindenkijét, min ment át örökös rettegésben, és mit kapott tőlünk, amikor azt hitte, hazajön hozzánk. Nyilván megérdemeljük, amit mondott, de ha nem, akkor sem lehet rajta utólag finomítani. Reménytelen bármit mondani, mert a legrosszabb megtörtént. Megtörtént vele az, hogy képes volt így fogalmazni. Vele történt, és velünk is, sajnos.

Nyilván nem kapott elég szeretetet. Mi az, hogy elég, ha szeretetről van szó? Mészöly Miklós írta Hajnóczyról, hogy annyi szeretetet követelt magának, amennyi szeretet egyszerűen nem lehetséges. Sok ilyen ember van, legfeljebb Hajnóczynál kevésbé agresszívan kéri. Mi meg nem tudunk adni. Mert nincs. Mert nekünk sincs elég. Aki maga is szeretethiányban szenved, hogy adhatna másnak? És szeretetet nem lehet felszólításra adni. Esterházy ne tudná? Ne tudná, hogy szó sincs itt Dunába lövésről, hanem borzalmas hidegről, ahol kivétel nélkül fázunk. Talán Tolnai Ottó, Grendel Lajos, Bujdosó Alpár és társaik többet kaptak abból a kevéske szeretetből, amit a magyar írók adni tudtak nekik? Csak azért, mert nem panaszkodnak?

Egy kicsit azért még visszatérnék a baljós asszociációkhoz. Eszembe jut egy eset, ahol egy irodalmárok között lezajló magánösszetűzést pár hét múlva egy országos hetilapban **Eörsi István** tollából egészen különös megvilágításból kellett ol-

vasnom. S mivel név szerint említve voltam a cikkben, ez mélyen fölháborított. Akkor engem senki nem védett meg az alattomosan sugalmazott rágalomtól, Esterházy sem. Nem is szorulok rá a védelmére, de mostanában kezdek attól félni, nagy baj lenne, ha elveszíteném a jóindulatát. Megmondom miért. Valamikor, még 2003 ősze volt, E. P. az *Élet és Irodalomban Magyar mondat* című sorozatában kifogásolta az m2 tévécsatorna *Éjjeli menedék* című műsorának a hangvételét, nincs kedvem idézni, valamiféle zsidózás volt. Nekem nincs műholdas csatornám, a nevezett műsor egyik részét sem láttam, de most már nem is fogom. Azóta ugyanis megszüntették. Nem lesz alkalmam, hogy véleményt formálhassak róla. Megtette ezt helyettem az írófejedelem, mint látható, igen hatásosan.

Elég necces labdákat küldesz, Péter, mondanám, ha barátok lennénk, de attól tartok, nem vagyunk. Hirtelen dermesztő félelem fog el. Lehet, hogy már nincs is *Magyar Nemzet*? Megkérdezem valakitől, azt mondja, még van. Akkor jó, írhatok tovább.

Hol is tartottam?

Eszembe jut egy versem, amely az *Élet és Irodalom* 1994. karácsonyi számában jelent meg:

Belülről vérzik el

*a szerelmek elmúlnak maguktól –
de a barátságokat
tövestől, gyökerestől tépi ki az idő
a kor, amelyben éltünk
mely történelemmé szelídiül majd
könyvek lapjain, utódaink arcán
ha lesznek még könyvek
HA LESZ EMBERI ARCUK
elnevezik majd valaminek
remélhetően nem RÓZSÁK HÁBORÚJA lesz
kitalálnak majd valami fantáziadúsabb nevet
a kornak
melyben tisztességesebb lett volna
ha szép, fényes gépfegyvereket helyeznek az
asztalra maguk elé a tárgyalópartnerek
virág helyett
és bor helyett vérrel koccintanak
ahol a legelső parancs a gyűlölet kódja
bennünk
és mindenkifölött a hatalom vírusa
HÍV
ahol elkövettünk egymás ellen mindent*

*amit lehetett
épp csak nem lőttünk egymásra
vériünk nem folyt az utcakőre
belülről véreztünk el
de még ez sem a mi érdemünk
a sors kegyes játéka csupán
hogy nem születünk
pár kilométerrel arrébb
de akinek van füle
az hallja a fegyverropogást*

Azóta lassan tíz év telt el, és nem „finomul a kín”. Nem változik semmi. Ha a *Magyar Nemzet*be író kollégáimról azt olvasom a *Magyar Narancs*ban kedves közvetlenséggel, hogy „zsidófalók”, mit segít azon egy törvény?

Egy „zsidó”-ért egy év? Egy „zsidófaló”-ért kettő? Fordítva? Törvénnyel lehet enyhíteni a félelmet, csillapítani a gőgöt, a hataloméhséget? Törvénnyel teremtheteket szeretetet?

Semmilyen törvény nem fogja visszatartani a gyalázkodókat, mert ilyenkor már rég nem emberek állnak egymással szemközt, hanem idomított vérebek. Az egyik erre a szóra ugrik, a másik a másikra.

És nem egy elmebeteg történész sérti meg nekem '56 emlékét, hanem gyalázza körülöttem naponta minden. Életünk minősége, ünnepeink nyálkás ridegsége, '56 forradalmának siralmas megünnepelhetetlensége.

'56 forradalmát először leverték az orosz tankok és a világ közönye. Másodszor legyőzte és meggyalázta a Kádár-rendszer harmincegynéhány éve. Harmadszor legyőzte a békés rendszerváltás, amikor „nem tetszettünk forradalmat csinálni”. Legyőzi '56 emlékét naponta a gyalázatosan megalkotott és alkalmazott ügynöktörvény. Van-e Magyarországon egyetlen spicli, ávós, titkos ügynök, aki, miután kiderült a múltja, levonta a következtetést és visszavonult? Lemondott közülük egyetlenegy is magasan díjazott pozíciójáról?

Mégis, mit ünnepeljek október 23-án?

A szólásszabadságot? Az áradó és érzékelhető gyűlöletet, gyanakvást? Hogy jobboldalinak neveznek? Hogy „náci-tempó” szinte minden, ami kíméletlenül megmondja az igazságot, és nem köntörfalaz? A függetlenséget? Ki nevezheti itt magát függetlennek? A NATO karjaiban?! Az EU előszobájában? Hátsó udvarában? Mit ünnepeljek? A munkástanácsokat? A tőkéseket?

'56 forradalmának követeléseiből – azonkívül, hogy az oroszok kimentek, és létrejött egy szörnyűséges demokrácia, mely gyakran csak a győztesek terrorján alapul – szinte semmi sem valósult meg. Csodálkozunk?

Én már nem csodálkozom. Egyre többet mormolom magamban: Hol zsarnokság volt, ott zsarnokság van.

Medgyessy Péternek igaza van, amikor titokban, az éj leple alatt viteti koszorúját az '56-os mártírok sírjához. De félnie nem a tojásoktól kell, hanem saját lelkiismeretétől. Ha pedig úgy érzi, igaza van, nyugodtan mondja el.

Álltam én már olyan ellenséges közönség előtt az Egyetemi Színpadon verssel a kezemben, remegő lábakkal, miközben a lent tomboló Bizottság-együttesre vártak, hogy csak na. Őrjöngtek, fütttyögtek, hangoskodtak. Nem mentem el. Vártam, míg csönd lett. Néma csöndben mondtam el a verset, ami nem volt rövid. Tapsot kaptam utána. Nem azt mondom, hogy mindenki megérdemli a fütttyöt, a hangoskodást. De azt tudom, hogy a csöndet nem adják ingyen. Ki kell várni, meg kell dolgozni érte. Meg kell teremteni. Ha politikus valaki, annál inkább. És főleg: bízni kell az igazunkban. Aki nem bízik magában, az persze nyugodtan féljen, sértődjön meg, menjen haza.

'56 emlékét mi magunk szégyenítjük meg akkor, amikor egy költői igazságot – „mindenki szem a láncban” – gyilkosok, népnúzó, kollaboránsok, közönséges harácsolók, hataloméhes maffiózók, spiclik mentetegetésére használunk.

Különb is, miféle kényelmes, hazug többség szám ez már megint? Kikérem magamnak. Én nem voltam és nem vagyok szem a láncban.

Egyébként úgy tudom, Esterházyval, ha nem is baráti, de eléggé szívélyes a kapcsolat. Még az Ésből dolgoztam, amikor egy ott megjelent cikkemről beszélgettünk. (*Azonosítható passzív alany*, 1994. dec.) Arról írtam az ügynöktörvény kapcsán, hogy aránytalanul jobban védik az ügynökök személyiségi jogait, mint speciálisan az enyémet. Péter azt mondta, jó-jó, csak egy kicsit szigorú vagyok. Ne legyek ennyire szigorú. Elgondolkodtam ezen, és jólesett, hogy reagált. Később, egy év múlva találkoztunk, emlékszem, Kertész Imréről beszélgettünk, aki akkoriban nősült újra, vagy még csak szerelmes volt, nem tudom. Megállapítottuk, milyen szép ez, hogy a szerelem nem korfüggő, örültünk. Ez volt az utolsó beszélgetésünk, azóta más ösvényeink vannak. Úgy emlékszem, érdeklődés és mintha jóindulat lett volna a szemében.

Ez is csak azért jutott eszembe, mert még emlékszem az év végi, szépen kivilágított Andrássy útra.

Mondhattunk akármit is az év folyamán, a karácsony nem maradt el. A szenteste sem.

De az angyalok mintha késtek volna. ☒

(2004. január)